

عنوان

عوامل تربیتی فرزند صالح از منظر امام حسن مجتبی علیه السلام

نام پژوهشگر: هاجر طرفاوی مینابی^۱

---

^۱.سطح ۲. مدرسه علمیه فاطمه الزهراء - سلام الله علیها- آبادان

چکیده

تربیت فرزند از نکات مورد توجه سیره حضرات معصومین علیهم السلام بوده است. این امر در سیره امام حسن مجتبی علیه السلام نیز از جایگاه ویژه ای برخوردار بوده است. اشاره ایشان به نکاتی از جمله؛ خانواده، وراثت، پدر صالح، مادر شایسته و دوستان و معلمان و... پرداخته شد. و دستاورد هایی مانند: ضرورت تربیت از نظر امام حسن علیه السلام، چگونگی تأثیر پدر و مادر بر تربیت فرزند در سخن امام حسن علیه السلام، میزان تأثیر معلمان بر رفتار و کردار کودکان، آسیب دوستی با افراد ضعیف و شرکت در مجالس ناسالم و منفی بیان شد. امروزه موضوع تربیت، در جوامع و خانواده های مسلمان، مورد اهمیت است و هر پدر و مادری تلاش میکند که فرزند خود را بر اساس رهنمود های معصومین علیهم السلام و ارزش های الهی تربیت کند و در نهایت فرزندی رشد کرده و کارآمد داشته باشد.

کلید واژ: تربیت، فرزند صالح، امام حسن علیه السلام.

مقدمه

عوامل تربیتی فرزند صالح از منظر امام حسن مجتبی علیه السلام مورد بررسی قرار گرفته است. هدف، الگو برداری از سیره امام حسن مجتبی علیه السلام برای تربیت فرزندان بود. جلوگیری از تربیت نادرست فرزندان در جامعه اسلامی، به علاوه حفظ سجایای اخلاقی و دیگر شئون اسلامی از نتایج عمل به سیره امام حسن علیه السلام است. مسئله تربیت فرزند صالح از منظر حضرت مجتبی علیه السلام، به دوران حیات ایشان مورد توجه بر می گردد و از جمله کتاب هایی که در این زمینه نوشته شده است: تربیت در سیره و سخن امام حسن مجتبی علیه السلام نوشته عبدالکریم پاک نیا، تربیت فرزند از نظر اسلام نوشته حسین مظاهری، فرهنگ سخنان امام حسن مجتبی علیه السلام نوشته محمد دشتی می باشد. در این نوشتار تلاش شده است که به این پرسش ها پاسخ داده شود:

۱. ضرورت تربیت چیست؟

۲. تأثیر خانواده بر تربیت فرزندان از منظر امام حسن مجتبی علیه السلام چگونه است؟

۳. تأثیر پذیری کودکان از معلمان خود به چه میزان است؟

که با روش کتابخانه ای، فیش نویسی و مجازی جمع آوری شده است و سعی شده با توجه به سیره امام مجتبی علیه السلام به آسیب های حضور در محافل منفی و دوستی با افراد ناسالم پرداخته شود.

مفهوم شناسی

معنای لغوی

۱. تربیت: ۱. ایجاد کردن تغییرات مطلوب در کسی یا چیزی ۲. رفتار مناسب و مطابق با آداب و سنت های هر جامعه ۳. پرورش دادن چیزی مانند گل و گیاه ۴. احسان و بخشش کردن به زیر دستان خود (انوری، ج ۳، ۱۳۸۱، ۱۶۸۶)
۲. **فرزند صالح**: از دیگری زاده شده که درست کار و شایسته است.
۳. **امام حسن - علیه السلام**: دو مین امام از دوازده پیشوا که به اعتقاد شیعیان پس از پیامبر اکرم صل الله علیه و آله رهبری اعتقادی جامعه اسلامی را بر عهده گرفتند.

معنای اصطلاحی

۱. تربیت: پروردن، دست به پهلوی بچه زدن تا به خواب رود. (حسینی دشتی، ج ۳، ۱۳۹۳، ۱۶۵۸)
۲. **فرزند صالح**: معروف است به ولد و نسل شایسته و درست کار که در قانون ارث از طبقه اول به شمار می آید.
۳. **امام حسن - علیه السلام**: دومین پیشوای شیعیان، از باب تطبیق کلی بر مصداق بارز خود به راه روشن و کتاب آسمانی و... اطلاق می شود.

۱. ضرورت تربیت

انسان موجودی ترقی خواه و دارای سعادت کمال است و برای سیر تکاملی خویش نیازمند پیروی از یک روش تربیتی قوی و کامل می باشد و بدون آن انسان فاقد تربیت بوده و انسان تربیت نیافته فاقد همه چیز است. پس انسان باید در کنار پرورش و سلامت جسم خویش در تربیت روح و روان خویش بکوشد و گرنه ماهیت انسانی خویش را از دست خواهد داد.

امام مجتبی علیه السلام در مورد ضرورت روحی و معنوی انسان و تغذیه روان او می فرماید: «عجبتُ لمن یتفکرُ فی مأكوله کیف لا یتفکرُ فی معقوله، فُیَجِبُ بطنَهُ ما یؤذیه و یودعُ صدره ما یردیه»

تعجب میکنم از فردی که در غذای جسمانی خود فکر می کند (که سالم و بهداشتی و پاکیزه باشد) اما در غذای روح و جان خویش نمی اندیشد، در نتیجه شکم خود را از غذاهای زیان بخش حفظ میکند ولی برایش اهمیتی ندارد که افکار پلید و ناپسند در رواق او وارد شده و وجودش را در معرض افکار پست و انحرافی قرار دهند.

آری تربیت روح و روان یک انسان، خیلی مهم تر از پرورش جسم اوست و میتوان گفت اگر جسم انسان تحمل می باشد، اما ضربه روحی و روانی سال های طولانی انسان را رنج می دهد و در اکثر موارد غیر قابل جبران بوده و تحمل آن خیلی مشکل است.

ظرافت و پیچیدگی روح و روان انسان، بسیار دارای اهمیت است. برای همین باید مربیان و اولیاء اطفال، به روح و روان حساس فرزندان خویش توجه کنند و با رفتار و گفتار خویش شخصیت آنان را از نظر روحی و روانی مورد هجوم قرار ندهند و شخصیت آینده آنان را مخدوش نمایند.

بلکه برعکس باید در تقویت خودباوری، خودشناسی، اعتماد به نفس در دستیابی به کفایت های حرفه ای، اقتصادی و آمادگی پذیرش مسئولیت های اجتماعی، باروری خلاقیت ها و شکوفایی استعدادها، یاور مخلص و رفیق شفیق باشند.

نکته دیگری که در اهمیت و ضرورت تربیت باید به آن اشاره شود، اینکه تربیت یک امر موقتی و سریع نیست، بلکه نیاز به زمان و صبر و بردباری دارد و استقامت و عشق و پشتکار میطلبد. تربیت یک انسان ممکن است سال ها طول بکشد و نتیجه زحمات پدران و مادران در مورد پرورش فرزندشان به سال ها وقت نیاز دارد. (پاک نیا، ۱۳۸۲، ۱۳-۱۵)

۲. عوامل تربیت از منظر امام حسن علیه السلام

تربیت امروزه نه تنها در جوامع و خانواده های مسلمان مورد توجه قرار گرفته و هر پدر و مادری آرزو می کند که فرزندان خود را طبق رهنمود های صحیح و اصول و ارزش های والای انسانی و الهی تربیت نموده و در آینده فرزندی رشد یافته و کارآمد داشته باشد، بلکه اهداف عالی و اخلاقی تعلیم و تربیت از مهم ترین دغدغه های جهانی است.

در سیره امام حسن علیه السلام مسائل تربیتی و نکات باریک روان شناختی قابل توجهی دیده می شود که می تواند به عنوان الگو و روش صحیح تعلیم و تربیت کودکان مطرح شود و بهترین فنون پرورش کودکان برای والدین و مربیان است.

عوامل تربیت را می توان از چشم انداز های مختلفی، تجزیه و تحلیل کرد که در این بخش به بررسی عوامل تربیتی با توجه به سیره و سخن حضرت امام حسن علیه السلام می پردازیم:

۲.۱. اعضای خانواده

خانواده از مهم ترین عوامل تربیتی محسوب می شود که هدف از آن، ایجاد پرورش نسل و هدایت آن به سوی اهداف صحیح تربیت می باشد. خانواده کانون مقدسی است که در پرتو پیوند زناشویی دو انسان پایه گذاری شده و با پیدایش فرزند جلوه های تازه ای به خود می گیرد. نتیجه این پیوند فرزندان است که هر کدام ممکن است در آینده سرباز یا سربار جامعه باشند. روان شناسان اجتماعی، خانواده را یکی از پاسداران آثار تمدن می دانند. (تربیت در سیره و سخن امام مجتبی علیه السلام ، مؤسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان،

(artiche.tebyan.net)

نقش آفرینی والدین در قبال فرزند از دو جهت قابل دسترسی است:

- **جنبه وراثت** : که بر اثر آن رنگ چهره و پوست، فرم استخوان بندی، و سایر صفات

جسمانی، و بسیاری از خلق و خو ها، بیماری ها، زیبایی ها و زشتی های ظاهری

به کودک منتقل می شود.

- **از نظر محیطی** : که بر اثر آن نوع افکار و اندیشه ها، آداب و رفتار، سجایای

اخلاقی زبان، نحوه سخن گفتن و معاشرت با دیگران و فرهنگ و رسم های

خانوادگی به کودک آموخته می شود.

وقتی صحبت از خانواده به میان می آید در ذهن انسان، پدر و مادر جلوه می

کند. کودک از مادر، درس زندگی، عشق و محبت می آموزد و از پدر، درس اقتدار،

انضباط و چگونگی موضع گیری در برابر مسائل و حوادث اجتماعی.

طبق متون دینی ما یکی از عوامل سعادت و شقاوت هر انسانی در گروه اعمال،

رفتار و حالات مادر در دوران بارداری است و آغاز نیک بختی و یا انحطاط افراد،

به آن دوران مربوط می شود. (عوامل تربیت فرزند صالح از دیدگاه امام حسن

مجتبی علیه السلام، شبکه اشتراک محتوا حرم رضوی،

www.haram.razavi.ir

۲،۲. پدر صالح

پدر که رکن مهم خانواده است باید دارای شرایط و صفات پسندیده ای باشد. امام مجتبی علیه السلام به مردی که برای نظرخواهی به حضورش آمده بود، فرمود: «شایسته است که همسر دختری با تقوا و مؤمن باشد. زیرا اگر او دختر تو را دوست بدارد وی را احترام خواهد کرد و اگر از او خوش دل نباشد به وی ستم روا نمی دارد.»

مطمئنا اگر پدر به عنوان مدیر خانواده فردی صالح و با ایمان باشد همسر و سایر اعضای خانواده را در پرتو مهر و محبت خویش قرار داده و در اثر شایستگی هایی معنوی خویش، کانون خانواده را به محیطی امن تبدیل نموده و زمینه تربیت فرزندان با ایمان و مسئولیت پذیر را فراهم خواهد نمود. (تربیت در سیره و سخن امام مجتبی علیه السلام، مؤسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، artiche.tebyan.net)

یک خانواده اصیل، زمانی میتواند در آغوش خود، فرزندان شریف و بافضیلتی بیورد که مدیر آن خاندان، دچار انحراف و انحطاط نشده باشد و سجایای عالیه خانوادگی خود را که سرمایه، شرف و عزت آن خانواده است؛ مانن گوهر گران بهایی در محیط خانواده خود حفظ کند، اما ضعف مبانی ایمانی و اخلاقی یک پدر، مانند بیماری سرطان بر پیکر خانواده اصیل و نجیب پنجه می اندازد و ریشه های فضایل و شرافت را یکی پس از دیگری از بین می برد.

مطمئنا اگر پدر آینده برای هر خانواده که به عنوان مدیر خانواده محسوب می شود، فردی با ایمان و صالح باشد، همسر و سایر اعضای خانواده را در پرتو مهر و محبت (که ریشه در ایمان او دارد) قرار می دهد و بر

اثر شایستگی های معنوی خویش، قانون خانواده را به محیطی امن و با صفا تبدیل می کند و زمینه رشد و تربیت فرزندان با ایمان و مسئولیت پذیر را فراهم خواهد کرد.

پدر در کانون خانواده، نقش مدیریت دارد و مظهر امنیت، قانونمندی، عدالت و نظم و در مواردی که خوف و هراس می باشد، پناهگاه خانواده است و برای رفع سایر نیازمندی های خانواده از جمله نیازهای اقتصادی می کوشد. او می تواند مشکلات فرزندان را حل کند و به آنان اعتماد به نفس بدهد. در عین حال، ریشه بسیاری از عصیان ها، لغزش ها و گرایش های ناپسند کودک، ناشی از اعمال خشم ها و ایجاد رعب ها و ظلم های پدر است. اهانت ها، ضعف و سستی او در خانواده، انحطاط اخلاقی پدر، باعث پدید آمدن آثار نامطلوب و عواقبی سوء در وجود طفل خواهد شد. (عوامل تربیت فرزند صالح از منظر امام حسن مجتبی علیه السلام، پایگاه علمی فرهنگی اعتقادی الشیعه، www.farsi.ah-shia.org)

۲,۳. نقش مادر شایسته

خداوند متعال در سوره نساء در مورد زن شایسته می فرماید:

« فالصالحات قانتات حافظات للغیب بما حفظ الله » (نساء، ۳۴)

یعنی زن شایسته در اسلام آن است که دو صفت تواضع و حفظ عفت را دارا باشد. (مظاهری، ۱۳۸۹،

برگرفته از ۱۰۶)

مادر رکن دیگر خانواده، نقش قابل توجهی در رشد و شکوفایی استعداد و خلاقیت های وجودی فرزندان در محیط خانه دارد، تا آنجایی که طبق متون دینی ما یکی از عوامل سعادت و شقاوت هر انسانی در گرو

اعمال، رفتار و حالات مادر در دوران بارداری است و آغاز نیک بختی و یا انحطاط افراد، به آن دوران مربوط می شود.

حضرت مجتبی علیه السلام درباره نقش حساس و فوق العاده مادر، در ساختار هویت افراد، سخنی دارد که ما را در درک این مهم یاری می کند. آن حضرت، هنگامی که با معاویه مناظره می کرد، درباره یکی از علل انحراف معاویه از محور حق و انحطاط اخلاقی وی و گرایش او به باطل و کج روی ها، به نقش مادرش هند اشاره کرد و فرمود: «معاویه! مادر تو هند و مادر بزرگت نثیله است، در دامن چنین زنان پست و فرومایه پرورش یافته ای که این گونه اعمال زشتی از تو سر می دهد؛ ولی مادر من، فاطمه و مادر بزرگ من خدیجه است. (سعادت ما اهل بیت پیامبر صل الله علیه و آله بر اثر تربیت در دامن مادرانی پاک و پارسا همچون خدیجه و فاطمه سلام الله علیها است.)»

مادر به عنوان سمبل عاطفه و مهر و محبت، در شکل گیری و رشد شخصیت روحی و جسمی کودک، بیشترین اثر را دارد. او به عنوان عامل دیگر وراثتی و محیطی از هنگام انعقاد نطفه تا رسیدن به سن آموزش در فرزندان، بیشترین نقش را ایفا می کند؛ به ویژه در نه ماه دوران بارداری و ایام شیردهی که در آغوش مادر یا در کنار اوست، ساختار روانی و اخلاقی کودک، هم زمان با پرورش جسم او در حال رشد است و مادر، اصلی ترین منبع تغذیه روحی و جسمی و محرم راز و ملجأ و پناهگاه کودک به شمار می رود.

بعد از سن آموزش، مادر باز هم نزدیک ترین یار و محرم اسرار فرزندان در سختترین لحظات زندگی کودک است و مؤثرترین مدل و اسوه مورد نظر برای اوست. بچه در سنین پایین در سایه مادر، راه می رود و رازهای زندگی خویش را کشف می کند و جهان و اطراف خود را در سایه رهنمود های مادر می شناسد.

امام مجتبی علیه السلام به همین دلیل برای داشتن مادری شایسته همیشه افتخار می کرد و میفرمود: «من پسر بهترین بانوان و سرور زنان عالم است. من، فرزند زنان نجیب و پاک هستم.» بنابراین ایمان و اخلاق

والدین که دو رکن خانواده هستند، شرط اساسی در نیل به اهداف بلند و ایده آل تربیت است. همچنین برادران، خواهران و سایر اعضای خانواده و فامیل در امر تربیت، تأثیر گذارند. (عوامل تربیت فرزند صالح از منظر امام حسن مجتبی علیه السلام، پایگاه علمی فرهنگی اعتقادی الشیعه، www.farsi.ah-shia.org)

۲،۴. دوستان

بدون تردید بعد از خانواده مهم ترین عاملی که در خلق و خوی فرزندان تأثیر می گذارد رفقا و دوستان وی هستند. کودک و نوجوان فطرتاً گرایش زیادی به دوستان هم سن خود دارد، زیرا کودک یک انسان است و انسان یک موجود اجتماعی و از ماده انس است و باید برای خود انیس و مونس داشته باشد. با او درد و دل کند، مشورت نماید و لحظاتی را سرگرم شده و از تنهایی به در آید. پس پر کردن این خلأ یک نیاز طبیعی است و میتوان گفت: خوش ترین و لذت بخش ترین لحظات زندگی یک کودک و نوجوان دقیقی است که با دوستانش به سر می برد. بدون تردید این همگرایی و هم نشینی با دوستان یکدیگر مؤثر خواهد افتاد و در این تعامل خلق و خوی و افکار آنان به همدیگر منتقل خواهد شد.

حضرت امام مجتبی علیه السلام در تربیت فرزندان خویش به نقش مهم توجه داشته و به داشتن

دوستانی سالم عنایت ویژه مبذول کرده است. (پاک نیا، ۱۳۸۲، ۲۳-۲۴)

قال علیه السلام لبعض ولده: «یا بنی لا تواخ أحدا حتی تعرف موارد و مصادره، فإذا استنبطت الخبره

و رضیت العشره فأخه علی إقاله العشره و المواساه فی العشره.» (حرانی، ۱۳۸۵، ۴۰۴)

آن حضرت به فرزندش سفارش می کند که: «فرزندم! با هیچ کس دوستی مکن مگر اینکه از رفت

و آمد (ویژگی های روحی، اخلاقی و رفتاری) وی آگاه گردی، هنگامی که دقیقاً بررسی و تحقیق نمودی

و معاشرت و دوستی با او را برگزیدی، آن گاه با او بر اساس گذشت و چشم پوشی از لغزش ها و یاری

کردن در سختی ها همراه باش. « (دشتی، ۱۳۹۰، ۲۸۷)

۲,۵. معلمان

اساتید، معلمان اندیشمندان جامعه از دیگر نقش آفرینان در صحنه پرورش و تربیت انسان می باشند. از آن جایی که معلم در نظر طفل اقتدار و شخصیت ویژه ای دارد و کودکان از حرکات و سکنات معلم تقلید کرده و او را به عنوان الگوی خویش در نظر می گیرند و از طرفی حساس ترین دوران زندگی کودک در مراکز آموزشی و مدرسه می گذرد و مربیان و معلمان مستقیماً در شکل گیری تربیت وی نقش دارند، تأثیر گفتار، رفتار و منش و در یک کلام تمام حرکات معلم و مربی در رفتار کودک امری مسلم و تردید نا پذیر است.

امام حسن مجتبی علیه السلام میفرماید: «اگر کسی یتیم آل محمد صل الله علیه و آله یعنی دانشجو و دانش آموز دینی را سرپرستی نماید و به جای پدر و اولیاء دلسوزش وی را تحت مراقبت خویش قرار دهد، یتیمی که در ورطه جهل و بی اطلاعی فرو رفته است، چنانچه او را از جهل برهاند و امور مشتبه و بهم آمیخته را برای او توضیح دهد. (تا بتواند حقایق و واقعیات را از میان آن ها باز یابد و به تأمین نیاز های مادی او اقدام نماید یعنی از نظر آب و غذا، نیاز وی را تأمین سازد). فضیلت و برجستگی مقام او همچون درخشش خورشید به سها (کم نور ترین ستاره) و ستاره کم نور است. (پاک نیا، ۱۳۸۲، ۲۵-۲۶)

امام مجتبی علیه السلام در یکی از گفتار های خویش مربیان نمونه را معرفی می کند و می فرماید: «محمد صل الله علیه و آله و علی علیه السلام دو پدر (معنوی و روحی) این امت هستند، خوشا به حال کسی که

حق آن‌ها را بشناسد و پیرو آن دو در همه احوال باشد، که اگر این چنین بود خدای تعالی او را از برترین ساکنان بهشت قرار می‌دهد و در پرتو کرامت و عنایات خویش خوشبخت میگرداند. « (پاک نیا، ۱۳۸۲، ۲۷)

۲,۶. محافل عمومی و مذهبی

از عوامل کارساز در امر تربیت، کانون‌ها و محافل اجتماعی را می‌توان نام برد، زیرا انسان در محیط زندگی خویش و با نشست و برخاست در چنین مجالسی در مجموعه افکار و اندیشه‌های خود تأثیر و تأثر دارد.

فرزندان جامعه نیز، در اثر معاشرت با مجالس و محافل و شرکت در گروه‌ها و تشکیلات اجتماعی تحت تأثیر رفتارها و حرکات آنان قرار می‌گیرند، حال اگر اعضای آن مجموعه‌ها از افراد نیک اندیش و دارای افکار سالم و مثبت باشند، بر سجایا و روحيات کودکان و نوجوانان تأثیر مفید و مثبت خواهد گذاشت، و اگر از افراد سست ایمان و ناسالم باشند، بدیهی است که نقش آنان منفی و مخرب خواهد بود. این‌ها عوامل مهمی هستند که در ساختن یا ویران کردن بنای اخلاقی کودکان نقش اساسی دارند. (پاک نیا، ۱۳۸۲، ۲۸)

انسان با رفت و آمد به محافل و مجالس، تحت تأثیر رفتارها و حرکات شرکت‌کنندگان در آن‌ها قرار می‌گیرد.

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «از رفت و آمد به محل‌های تهمت برانگیز و مجالسی که گمان بد به آن‌ها برده می‌شود بپرهیز؛ زیرا دوست بد، هم نشین خود را می‌فریبد.» (حدیث و آیات نهی از رفت و

آمد به محل‌های تهمت برانگیز، کتابخانه احادیث شیعه، www.hadithlib.com)

امام حسن مجتبی علیه السلام در سخنی هم به اصل تأثیر مجالس اجتماعی اشاره دارد و هم به شرکت در محافل سالم و مفید توصیه و ترغیب میفرماید. (تربیت در سیره و سخن امام مجتبی علیه السلام، مؤسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، artiche.tebyan.net)

قال علیه السلام: «مَنْ أَدَامَ الْاِخْتِلَافَ إِلَى الْمَسْجِدِ أَصَابَ إِحْدَى ثَمَانٍ: آيَةَ مُحْكَمِهِ، وَ أَخَا مُسْتَفَاداً، وَ عِلْمًا مُسْتَرْفَاً، وَ رَحْمَةً مُنْتَظَرَةً، وَ كَلِمَةً تَدُلُّهُ عَلَى الْهُدَى، أَوْ تَرُدُّهُ عَنِ رَدَى، وَ تَرَكَ الذُّنُوبَ حَيَاءً أَوْ خَشْيَةً.»
میفرماید: «هر که همیشه به مسجد رفت و آمد داشته باشد یکی از این هشت چیز نصیبش گردد: نشانه ای محکم، برادری قابل استفاده (علمی و معنوی)، دانشی تازه، رحمتی مورد انتظار، سخنی که به راه راست هدایت نماید یا از هلاکت برهاند و ترک گناهان از روی شرم و حیا یا از ترس خدا. (ابومحمد حرّانی، ۱۳۸۵، ۴۰۶-۴۰۷)

نتیجه گیری

تربیت فرزند، مهم ترین مسئله زندگی بشر است. در سیره و سخن امام حسن مجتبی علیه السلام به عوامل تربیتی فرزند صالح پرداخته شده است. ضرورت بیان این مسئله، پرورش فرزندان است که آینده ساز کشور خود و تجلی ارزش های والای انسانی در تاریخ بشر خواهد بود. در این نوشتار، به ضرورت و بعضی از عوامل تربیت فرزند صالح از منظر امام حسن مجتبی علیه السلام پرداخته شد. از جمله دستاوردهای این نوشتار؛ شفاف سازی معنا و مفهوم تربیت در سیره امام حسن علیه السلام، چگونگی تأثیر خانواده بر تربیت فرزند در سخن امام حسن علیه السلام، تأثیر دوستان در رفتار و گفتار فرزندان در کلام امام و میزان تأثیر محافل عمومی بر تربیت فرزند از نظر امام حسن علیه السلام می باشد.

پیشنهادات

۱. برگزاری دوره های آموزشی تربیت فرزند از منظر اسلام، برای پدران و مادران.
۲. راه اندازی کلینیک های مشاوره با استفاده از منابع اسلامی در بیشتر شهر ها.
۳. ایجاد فضایی، سالم و جذاب برای کودکان، نوجوانان و جوانان در مساجد و دیگر اماکن عمومی مذهبی.
۴. استفاده بیشتر از سیره معصومین علیهم السلام در دروس های مقاطع مختلف تحصیلی.
۵. ساختن فیلم، انیمیشن، تئاتر و... درباره نوع ارتباط امام حسن علیه السلام با پدر و مادر بزرگوارشان.
۶. افزایش نوشتن داستان های کوتاه و بلند، فیلمنامه، مقاله و... با محوریت سیره امام حسن علیه السلام.

فهرست منابع

الف. کتب

*قرآن کریم

۱. پاک نیا، عبدالکریم، تربیت در سیره و سخن امام حسن مجتبی علیه السلام، قم: انتشارات هجرت، چاپ اول، ۱۳۸۲.
۲. ابو محمد حرّانی، تحف العقول عن آل الرسول صل الله علیه و آله، مترجم: صادق حسن زاده، قم: انتشارات آل علی علیه السلام، چاپ ششم، ۱۳۸۵.
۳. مظاهری، حسین، تربیت فرزند از نظر اسلام، تهران: انتشارات شرکت چاپ و نشر بین الملل، چاپ یازدهم، ۱۳۸۹.
۴. دشتی، محمد، فرهنگ سخنان امام حسن مجتبی علیه السلام، قم: انتشارات عصر ظهور، چاپ اول، ۱۳۹۰.
۵. انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۳، تهران: کتابخانه ملی ایران، چاپ اول، ۱۳۸۱.
۶. حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، ج ۳، تهران: انتشارات سپید موی اندیشه، چاپ پنجم، ۱۳۹۳.

ب. الکترونیکی

۱. تربیت در سیره و سخن امام مجتبی علیه السلام، مؤسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، www.tebyan.net، بارگزاری شده در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۱۵.
۲. عوامل تربیت فرزند صالح از منظر امام حسن مجتبی علیه السلام، پایگاه علمی فرهنگی اعتقادی الشیعه، www.farsi.ah-shia.org در تاریخ ۱۳۹۸/۸/۱۰.
۳. عوامل تربیت فرزند صالح از دیدگاه امام حسن مجتبی علیه السلام، شبکه اشتراک محتوا حرم رضوی، www.haram.razavi.ir بارگزاری شده در تاریخ ۱۳۹۸/۸/۵.
۴. کتابخانه احادیث شیعه، www.hadithlib.com، در تاریخ ۱۳۹۸/۸/۱۰.